

Rapportage QuickScan 12min risicojeugd

Omvang en aanpak in regulier basisonderwijs

Rapportage

Ministerie van Justitie en Veiligheid

22 juli 2020

Rapportage

Deze QuickScan gaat in op de omvang en aanpak van de doelgroep 12min risicojeugd in het regulier basisonderwijs in een selectie van wijken in Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht.

Opdrachtgever

Ministerie van Justitie en Veiligheid

Contactpersoon

Fadila El Idrissi
Turfmarkt 147
2511 DP Den Haag

Uitvoerder

RadarAdvies
Veemarkt 83
1019 DB Amsterdam
(020) 463 50 50
www.radaradvies.nl

Projectleider

Merel van Kessel
m.vankessel@radaradvies.nl
0611319746

Inhoudsopgave

1	INLEIDING	4
1.1	Aanleiding	4
1.2	Urgentie	4
1.3	Doelgroep afbakening	4
1.4	Uw vraag	5
1.5	Leeswijzer	5
2	ONDERZOEKSAANPAK	6
2.1	Afbakening/verantwoording	7
3	OMVANG EN TRENDS	8
3.1	Herkenbaarheid van de doelgroep	8
3.2	Omvang en trends	8
3.3	Risicofactoren en karakteristieken	10
3.4	Gedragingen en incidenten	13
4	AANPAK	15
4.1	Algemene preventieve aanpak	15
4.2	Signalering	17
4.3	Route	19
4.4	Interventies	19
5	SUCCEFACTOREN EN UITDAGINGEN IN DE PREVENTIEVE AANPAK	22
5.1	Succesfactoren in de aanpak	22
5.2	Uitdagingen voor een succesvolle preventieve aanpak	24
6	CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	28
6.1	Conclusies	28
6.2	Aanbevelingen	29
	BIJLAGE A: TOPICLIST VERKENNING CIJFERS 12MINNERS	32
	BIJLAGE B: DOELGROEP VERKENNING CIJFERS 12MINNERS	35

1 Inleiding

Het project Vroegtijdig Signaleren en Ingrijpen, van de afdeling High Impact Crimes (HIC) van het ministerie van Justitie en Veiligheid, heeft onder andere als doelstelling een effectieve en efficiënte bijdrage te leveren om te voorkomen dat jonge, nog niet strafbare kinderen (tussen de 8 en 12 jaar) in de criminaliteit terechtkomen.

1.1 Aanleiding

Van de oudere doelgroepen heeft het ministerie wel een beeld van de omvang van de problematiek, dit is bekend op basis van politiecijfers en onderzoeken van universiteiten, maar voor de specifieke doelgroep van 12minners zijn er alleen beelden en signalen en geen actuele cijfers. Dit komt voornamelijk doordat de politie hier nauwelijks gegevens over heeft en scholen en hulpverleningsorganisaties vanuit een ander perspectief kijken (zorg/onderwijs/ontwikkeling i.p.v. veiligheid). Er zijn studies waarin aangegeven wordt dat 1% van de jongeren risicogedrag vertoont, terwijl er ook geluiden zijn van de politie en het onderwijs dat het om een hoger percentage (tot wel 25% van de kinderen) gaat.

Het ministerie van Justitie en Veiligheid wil graag, juist van deze jongere doelgroep, een eerste beeld krijgen van het aantal 12minners dat tot deze doelgroep behoort. Indien mogelijk, wil het ministerie ook weten of de scholen een eventuele stijging of daling zien (of een trend).

1.2 Urgentie

Het krijgen van een beeld ten behoeve van het bepalen van een passende aanpak is vooral van belang, omdat verschillende studies uitwijzen dat jonge kinderen met antisociaal of strafbaar gedrag drie tot vijf keer meer kans hebben om op latere leeftijd (tijdens puberteit) ernstig crimineel gedrag te vertonen dan kinderen uit een controlegroep. Daarnaast wijzen verschillende onderzoeken¹ erop dat hun criminele carrières langer doorlopen, met andere worden ze stoppen later. Hoe eerder het gedrag gesignaleerd wordt en hulp beschikbaar komt, hoe beter. Uit retrospectief onderzoek blijkt ook nog dat de plegers van geweld, straatroof, overvallen en inbraak een lange en complexe hulpverleningsgeschiedenis hebben.

1.3 Doelgroep afbakening

Voor dit onderzoek is de volgende definitie gehanteerd:

---

¹ WODC, cahier 2020. Achtergronden en recidive onder daders van high impact crimes veroordeeld in 2002-2016

Kinderen tussen de 10 en 13 jaar, afkomstig uit sociaal zwakke buurten, die sterk problematisch externaliserend gedrag vertonen zoals agressief, antisociaal en/of grensoverschrijdend gedrag. Het gaat hierbij om kinderen die het regulier basisonderwijs volgen.

1.4 Uw vraag

De hoofdvraag van dit onderzoek luidt als volgt:

‘Wat is (bij benadering) de omvang van de groep kinderen uit het regulier basisonderwijs (10-13 jaar oud), die sterk problematisch externaliserend gedrag vertonen, zijn er kwantitatieve en/of inhoudelijke trends in te zien?’

Daarbij zijn de volgende deelvragen/onderwerpen geformuleerd:

1. Algemeen
  - In hoeverre is vroege preventie van gewelddadig en/of grensoverschrijdend gedrag bij deze jonge doelgroep een thema op school?
2. Inzicht in omvang van de problematiek en de trends hierbinnen
  - In hoeverre hebben scholen een beeld van de omvang van de problematiek/ de doelgroep en op welke wijze verkrijgen en monitoren ze dit?
  - Welke trends zien scholen wat betreft de omvang van de doelgroep en hoe verklaren zij deze?
3. Huidige aanpak
  - Welke aanpak hanteren de scholen in het kader van vroegsignalering, preventie en interveniëren?
4. Kennis en vaardigheden
  - In hoeverre beschikken scholen over de juiste kennis en vaardigheden om met deze problematiek om te gaan?

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 staat de onderzoeksaanpak beschreven, vervolgens wordt in hoofdstuk 3 ingegaan op de bevindingen op het gebied van de omvang en trends met betrekking tot de doelgroep. Hoofdstuk 4 richt zich op de aanpak die op scholen wordt gehanteerd op het gebied van preventie, vroegsignalering en interventies. In hoofdstuk 5 worden de belangrijkste succesfactoren en uitdagingen in de preventieve aanpak beschreven en tot slot gaat hoofdstuk 6 in op conclusies en aanbevelingen.

2 Onderzoeksaanpak

In samenspraak met het ministerie is besloten een onderzoek uit te voeren in de G4, dus Amsterdam, Utrecht, Rotterdam en Den Haag om zo een eerste beeld te krijgen van de doelgroep. In deze steden is een aantal wijken geselecteerd waarbij de absolute cijfers voor jeugdige daders van drugsdelicten het hoogst zijn. Deze cijfers komen van het CBS en zijn gebaseerd op politiegegevens.

Met deze eerste selectie van wijken is vervolgens een aantal korte verkennende gesprekken gevoerd met onder andere wijkteams, de gemeente, schoolbesturen en/of samenwerkingsverbanden in de wijk/gemeente. Zo is tot een overzicht gekomen van te benaderen scholen. Deze scholen zijn in eerste instantie middels een e-mail benaderd en vervolgens gebeld om een afspraak te plannen. Verschillende scholen wilden niet meewerken aan het onderzoek, met name vanwege tijdgebrek en de huidige situatie rondom Covid-19. In dat geval is naar een vervangende school gezocht.

Er was in sommige gevallen een groot verschil in omvang van de wijk, waardoor het in bepaalde grote wijken ook mogelijk was om meerdere scholen uit één wijk te spreken. Uiteindelijk zijn er op 12 scholen in 10 wijken interviews gehouden. De wijken waarin de gesprekken plaats gevonden hebben zijn opgenomen in de onderstaande tabel:

Stad	Wijken
Amsterdam	Slotermeer, Osdorp, van Galenbuurt
Den Haag	Schildersbuurt, Laak (2x)
Utrecht	Hoograven, Overvecht (2x)
Rotterdam	Delfshaven, Centrum, IJsselmonde

Voorafgaand aan de interviews is de topiclist (zie bijlage A) toegestuurd aan de geïnterviewden en is hen gevraagd om alvast cijfers te verzamelen met betrekking tot omvang en trends.

Bij de interviews was in vrijwel alle gevallen de directeur aanwezig, veelal vergezeld door de IB'er, een adjunct-directeur of docent(en) van de bovenbouw. De meeste focusgroepen vonden digitaal plaats, maar een aantal ook face-to-face. Na afloop van het interview is het gespreksverslag ter accordering voorgelegd aan de geïnterviewden.

In de rapportagefase zijn alle interviews geanalyseerd middels een analyseschema en is voorliggend onderzoeksrapport tot stand gekomen.

2.1 Afbakening/verantwoording

Het onderzoek richt zich op de omvang en trends, maar is nadrukkelijk wel kwalitatief van aard. Het geeft daarmee een beeld in hoeverre scholen deze doelgroep in beeld hebben en wat bij benadering de omvang van deze doelgroep op scholen is. Het gaat daarbij echter wel om een selectie van scholen in specifieke wijken in de G4. In hoeverre het beeld van de omvang en trends bij deze doelgroep te generaliseren is, naar de hele G4 of heel Nederland, is op basis van dit kwalitatieve onderzoek bij een beperkt aantal scholen niet te zeggen. Daarnaast gaan de genoemde aantallen over *schattingen*, op basis van ervaringen van deze scholen. Het onderzoek moet daarom vooral gezien worden als een eerste inzage in hoeverre het regulier basisonderwijs deze jonge risicodoelgroep in beeld heeft en wat bij benadering de omvang ervan is.

3 Omvang en trends

In dit hoofdstuk staan de belangrijkste bevindingen beschreven met betrekking tot de omvang van de doelgroep en de trends. Eerst wordt ingegaan op de herkenbaarheid van de doelgroep bij de geïnterviewden en vervolgens staat de omvang beschreven. Daarna wordt ingegaan op de karakteristieken van de doelgroep, gedragingen en incidenten en tot slot is beschreven of, en hoe monitoring van deze doelgroep plaatsvindt.

3.1 Herkenbaarheid van de doelgroep

Alle geïnterviewden herkennen de doelgroep van het onderzoek. De definitie zoals voorgelegd aan de respondenten is: *Kinderen tussen de 10 en 13 jaar, afkomstig uit sociaal zwakke buurten, die sterk problematisch externaliserend gedrag vertonen zoals agressief, antisociaal en/of grensoverschrijdend gedrag.* Op alle scholen van dit onderzoek zijn kinderen aanwezig die tot deze doelgroep behoren, echter geven meerdere respondenten aan dat sterk externaliserend gedrag niet altijd plaatsvindt op school, omdat er duidelijke regels en kaders zijn waar de kinderen zich aan (moeten) houden. Daarover zegt een directeur uit Utrecht bijvoorbeeld: “Wat betreft de doelgroep van dit onderzoek gaat het om de groep kinderen waarbij risicofactoren aanwezig zijn, maar dit is niet per se in hun gedrag in de klas terug te zien. Gedragingen van deze kinderen horen we vaker via bijvoorbeeld ouders of andere organisaties, zoals wijkteams, jongerenwerkers of politie.”

3.2 Omvang en trends

Aan de respondenten is gevraagd om ter voorbereiding op het interview in kaart te brengen hoeveel kinderen in de bovenbouw tot de doelgroep van het onderzoek behoren. In deze paragraaf staan de resultaten van de inventarisatie, zoals de scholen die hebben uitgevoerd, beschreven. Vervolgens wordt ingegaan op specifieke trends in de omvang en inhoud van de doelgroep door de jaren heen.

3.2.1 Omvang doelgroep

Op de scholen van dit onderzoek behoren veel kinderen tot een kwetsbare groep, gezien de voorselectie van wijken met hoge criminaliteitscijfers. Dit betekent dus dat een grote groep leerlingen hoog scoort op meerdere risicofactoren uit de lijst (zie bijlage B voor de uitgebreide lijst met risicofactoren). Een hoge score kan leiden tot slechte schoolprestaties, een laag zelfbeeld, risico op slachtofferschap of bijvoorbeeld psychische problematiek, maar hoeft niet direct gekoppeld te zijn aan mogelijk afglijden richting criminaliteit. De kinderen waarbij dat wel wordt gevreesd zijn vaak betrokken bij incidenten, soms op school, maar in ieder geval in de wijk. Ze worden vaak als berekenend gezien, manipulatief, ‘slim’ in het kunnen verbergen van hun betrokkenheid en het weglaten van dergelijk gedrag op school. Daarnaast komen ze vaker uit een bepaald type (mogelijk criminele) gezinnen.

Specifiek gevraagd naar cijfers met betrekking tot deze groep, geven de scholen aan dat ongeveer 2 á 3 leerlingen per klas van de bovenbouw hiertoe behoort. De cijfers kunnen per klas van de bovenbouw wat variëren en ook over de jaren heen is het niet altijd consistent, maar de meeste scholen geven aan dat gemiddeld ongeveer 10 procent van hun leerlingen tot de doelgroep behoort.

Een aantal scholen maakt specifiek onderscheid tussen het gedrag dat op school wordt gezien en het gedrag dat leerlingen vertonen in de wijk. Er zijn drie scholen die aangeven dat zo'n 30% van hun leerlingen hoog scoort op meerdere risicofactoren en dat zij over deze groep zorgen hebben over afglijden naar de criminaliteit. De geïnterviewden geven daarbij aan dat externaliserend gedrag, als omschreven in de doelgroep definitie, weinig terug te zien is op school. Vaak komen deze signalen uit de wijk, bijvoorbeeld via de wijkagent. Eén van de scholen geeft daarnaast nog een verdere concretisering; daar zijn in de wijk het afgelopen jaar veel steekincidenten geweest. De directeur vreest dat zo'n 10% van de leerlingen dat potentieel zou kunnen doen en dus binnen de risicovolle doelgroep behoort om tot dit soort acties over te gaan.

3.2.2 Trends in omvang en inhoud van de doelgroep

De trends in omvang en inhoud van de doelgroep verschillen per wijk. Er zijn in het onderzoek zowel scholen die aangeven dat de omvang van de doelgroep ongeveer gelijk blijft als scholen die aangeven dat de omvang afneemt of toeneemt. Trends in de omvang van de doelgroep hebben te maken met veranderingen in de samenstelling van de wijk en met ontwikkelingen die de school doormaakt.

Scholen die aangeven dat de *omvang afneemt*, geven daarbij vaak aan dat dit met name geldt voor het vertonen van bepaald gedrag op school. Een docent in Rotterdam zegt daar bijvoorbeeld over: "Het aantal incidenten en problematische uitingen is afgenomen door onze aanpak. De omvang van de doelgroep is niet per se afgenomen, maar wel is er ingezet op verbetering van hun situatie, waardoor de problematische uitingen zijn verminderd." Daarnaast geeft ook een aantal scholen aan dat de omvang feitelijk afgenomen is, als gevolg van het feit dat de gemeente in de wijk heeft geïnvesteerd (bijvoorbeeld door het aanpakken van gangs die actief waren in de wijk). Ook genoemd is dat de school zelf veel geïnvesteerd heeft in de wijk, waardoor de wijk zich heeft kunnen ontwikkelen 'van kansloos naar kansrijk'. Door te investeren in de Brede Buurt School, wijkpreventie, samenwerking met ouders en samenwerking tussen instanties, welzijn en onderwijs ziet deze respondent dat de omvang van de doelgroep verminderd is door de jaren heen. Een andere oorzaak voor de afname van de omvang is het feit dat de wijk meer gemengd wordt en dat er bijvoorbeeld ook meer hoogopgeleide dertigers naartoe trekken.

Scholen die aangeven dat de *omvang juist toeneemt* over de jaren heen, geven daarvoor ook verschillende redenen. Een van de scholen stelt dat de aard van de problematiek is veranderd. Volgens een directeur in Rotterdam is de omvang groter, de complexiteit van de problematiek hoger en doet de problematiek zich ook eerder voor. De oorzaak

hiervan ligt met name in de ouderpopulatie. Ouders spreken bijvoorbeeld geen Nederlands en de directeur ziet ook steeds meer sociaal-emotionele verwaarlozing. Ook geeft deze school aan dat “ouders met een hoger ontwikkelingsniveau hun kinderen nu op andere scholen plaatsen.” Een belangrijke oorzaak daarvoor is dat de woningen in de buurt armoedig zijn en dat “brengt steeds meer gezinnen deze kant op waarmee wat aan de hand is”. Op een aantal scholen ziet men dat er in toenemende mate weer meer sprake is van ‘gang-vorming’, waarbij leerlingen ook filmpjes maken die zijn geïnspireerd op drillraps uit de Verenigde Staten. Een directeur zegt over deze gang-vorming: “Kinderen vormen hier onderling gangs. Als je bij club a hoort ga je vechten met club b of club c: je zorgt dat je van waarde bent voor dat clubje. Dat gebeurt hier echt al in groep 4 en 5. Vervolgens worden deze gevechten weer op sociale media gezet.”

3.2.3 Vergelijkbaarheid met andere scholen

De meeste scholen geven aan dat de omvang van de problematiek op hun eigen school ongeveer vergelijkbaar is met de omvang op andere scholen in de wijk. Een aantal keer wordt wel aangegeven dat er verschillen zijn in hoe de problematiek zich op school uit. Zo geeft een van de scholen aan: “Andere scholen in de wijk hebben dezelfde populatie kinderen, maar zij hebben een andere aanpak. En dus is er op die scholen meer onrust.” De directeur legt hierbij uit dat zij bij haar aantreden geprobeerd heeft om rust in de school te brengen. Onder andere door het invoeren van regels en kaders voor de leerlingen. Als gevolg daarvan merken ze al jaren dat het externaliserende gedrag veel minder op school wordt vertoond, terwijl de doelgroep kinderen nog steeds hetzelfde is. Deze school krijgt dit soms ook terug van derden. Bijvoorbeeld tijdens een uitje naar het theater of museum: “We krijgen ook terug dat de kinderen zich goed gedragen. Terwijl dit soort organisaties vaak huiverig zijn als ‘achterstandsscholen’ langskomen.”

Ook is er een aantal scholen dat aangeeft dat zij zich in een wijk bevinden waar verschillen zijn binnen in de (school)populatie. Sommige scholen hebben bijna alleen maar kinderen met een niet-westerse migratie-achtergrond, terwijl de samenstelling op de geïnterviewde school meer gemixt. Zij ervaren, als gemengde school, iets minder problemen dan hun collega-scholen in de wijk.

3.3 Risicofactoren en karakteristieken

In de interviews is gevraagd wat deze doelgroep karakteriseert en welke risicofactoren het meest gezien worden. Op die vraag geven de scholen een breed palet aan karakteristieken en risicofactoren terug, waaruit een aantal grotere lijnen te halen is. Deze staan hieronder beschreven.

3.3.1 Risicofactoren in het gezin

Inadequate opvoedstijl

Veruit de meest genoemde risicofactoren zijn te vinden in het gezin en staan met name in relatie tot de ouders. Scholen zien dat kinderen waarvan de ouders niet in staat zijn de kinderen op te voeden, heel veel risico lopen. Het vaakst daarbij genoemd is een

inadequate opvoedstijl van ouders. Een docent uit Den Haag zegt hierover bijvoorbeeld “De meeste complexe groep wordt gevormd door kinderen van ouders die je ‘niet aan jouw kant krijgt’, ouders die zelf zaken niet snappen (zoals goede conflicthantering), of ouders die zelf zo overlopen door hun eigen (persoonlijke) problematiek dat ze weinig aandacht besteden aan de opvoeding van hun kind.” Ook andere scholen geven soortgelijke problemen in de opvoeding aan als belangrijk risico. Een van de geïnterviewde directeuren zegt daarover: “Ouders zijn echt de belangrijkste risicofactor. Als kinderen vanuit huis niet worden gestimuleerd dan is het haast niet te doen om goed preventief op een kind in te zetten.”

Banden met criminaliteit

In veel interviews komt ook naar voren dat families die banden hebben met het criminele circuit een grote risicofactor vormen voor de ontwikkeling van een kind. Een van de docenten geeft een voorbeeld van kinderen die opgroeien in gezinnen die in de criminaliteit opereren en waarbij kinderen te maken krijgt met zaken als een vergismoord en cocaïne praktijken. Daarover zegt deze docent: “Die kinderen leven in twee werelden: op school hoop je ze toe te rusten met wat goed is en wat kwaad, maar in hun gezinnen wordt totaal iets anders verkondigd.”

Afwezige vader

Heel vaak genoemd als risicofactor zijn eenoudergezinnen. Waarbij veel scholen te maken hebben met leerlingen die opgroeien zonder vader, of met een vader die vaak afwezig is. Door twee scholen is specifiek aangegeven dat 50% van de kinderen in zo'n gezin opgroeit. In sommige gevallen is het ook onbekend wat voor werk vader doet, maar dan worden er wel hele dure cadeaus aan de kinderen geven. Of gevallen waarbij vaders zelf in detentie zitten.

Negatieve invloed broer(s)/zus(sen)

Ook andere gezinsleden zoals broers kunnen een risico vormen. Zo geeft bijvoorbeeld een IB'er uit Amsterdam aan dat het kan gebeuren dat “broer een dealer is”. Daarbij noemt hij het voorbeeld dat recentelijk een meisje uit groep zes moest tolken tegenover de politie vanwege iets wat haar grotere broer gedaan had. Ook genoemd zijn bijvoorbeeld broers die in detentie zitten, vrijkomen en vervolgens veel druk uitoefenen op het gezin. Tot slot gebeurt het ook dat oudere broers hun jongere broers/zusjes meenemen de straat op, waardoor kinderen op jonge leeftijd in een context terecht komen die niet bij hun leeftijd past.

Ouders die de taal niet spreken

Tot slot wordt ook het feit dat ouders de taal niet spreken genoemd als grote risicofactor. Een gevolg hiervan is dat kinderen, die de taal wel spreken, het gezinssysteem gaan overheersen. Veelal komt dit omdat zij allerlei situaties moeten vertalen voor hun ouders en omdat ouders veel dingen niet begrijpen; bijvoorbeeld de app die door de school wordt gebruikt om ouders te informeren en die alleen in het Nederlands beschikbaar is.

3.3.2 Risicofactoren in de wijk

Naast allerlei risicofactoren in het gezin zijn risicofactoren in de wijk vaak naar voren gekomen in de interviews. De meeste genoemde risicofactor in relatie tot de wijken waarin deze scholen zich bevinden is armoede. Een van de geïnterviewden zegt daarover: “Bij armoede in deze wijk is eigenlijk de vraag: ‘wie is niet arm?’ Daarom kan de bende-problematiek ook zo goed voet aan de grond krijgen, dat lonkt dan.”

Daarnaast komt in veel interviews naar voren dat er in deze wijken sprake is van een bepaalde dynamiek, die zorgt voor een hoge mobiliteit in de wijk: “De wijk is een springplank naar beter. Vaak settelen multi-probleemgezinnen zich in de wijk en vertrekken degenen die ‘opklimmen’”. Hierdoor is het heel lastig om een vaste structuur in de wijk te bouwen, kinderen moeten zich namelijk steeds opnieuw schikken door de komst van nieuwe gezinnen en kinderen. Dit is ook merkbaar in de scholen, veel klassen hebben een hoge uitstroom. Een van de scholen in Utrecht geeft daarover aan dat twee derde van de leerlingen die nu in groep 8 zitten, niet begonnen is in groep 1 van de school.

Deze risicofactoren in de wijk zorgen ervoor dat kinderen zich op verschillende manieren tot verschillende domeinen verhouden. Kinderen gedragen zich vaak anders op school, op straat en thuis. Typerend voor deze doelgroep is ook dat ouders er vaak geen weet van hebben dat kinderen tot 's avonds laat op straat rondhangen. De veiligheidscoördinator van een school in Den Haag zegt hierover: “Bij de kinderen die kwetsbaar zijn, is er ook vaak sprake van een enorm gat tussen thuis, straat en school.”

3.3.3 Karakteristieken in de doelgroep

In de interviews is gesproken over wat deze doelgroep, naast bepaalde risicofactoren, karakteriseert.

Slim en goed geïnformeerd

Uit verschillende interviews komt naar voren dat deze kinderen al op jonge leeftijd heel mondig en talig zijn. Ze hebben, zo geeft een docent aan, al op zeer jonge leeftijd in de gaten hoe de hazen lopen. Ook zijn ze, zo geeft een directeur aan, altijd goed geïnformeerd over alle lijnen, wat er speelt in de wijk en binnen groepen. Een andere geïnterviewde zegt hierover dat deze doelgroep zich niet laat verleiden om boos te worden, “Die noemen we ook wel straatslim.” Als gevolg hiervan blijft deze groep kinderen vaak langer onder de radar, omdat ze ervoor zorgen dat ze niet gepakt worden.

Niet aanvaarden van gezag

Verder genoemd is dat deze kinderen op jonge leeftijd in staat zijn om ouders (en soms ook docenten) om de tuin te leiden. Ze aanvaarden vaak geen gezag en zetten zichzelf ‘boven’ de docent of ouder. Dit leidt er bijvoorbeeld toe dat ouders naar school komen om verhaal te halen, omdat een kind straf heeft gekregen op school. In plaats van dat het kind daarop wordt aangesproken, wordt de school aangesproken. Mede door de manier waarop het kind de situatie heeft geframed. In Den Haag omschrijft een docent dit als volgt: “Mijn moeder zei vroeger ‘wie z’n billen brandt, moet op de blaren zitten’.

Bij deze kinderen gaat dat gezegde vaak niet op, omdat ouders misleid worden, of omdat ze geen consequenties stellen; in plaats daarvan komen ouders op hoge poten naar school.” Daarbij geven meerdere geïnterviewden aan dat oudere jongens soms meer zeggenschap hebben in het gezin dan moeder. Waarbij het concrete voorbeeld wordt genoemd dat een jongen in groep 8 het boodschappenpasje in bezit heeft, dit pasje komt moeder dan ophalen als ze boodschappen gaat doen.

3.3.4 Verdeling in geslacht binnen de doelgroep

Als het gaat over de doelgroep, dan hebben geïnterviewden het meestal over jongens. Ze geven aan dat gedragingen van jongens vaker te maken hebben met wat bij ‘daders’ hoort en dat ze bij meisjes meer risico’s zien om zich te ontwikkelen tot slachtoffer (van bijvoorbeeld loverboys).

Docenten geven tevens aan dat er wel degelijk meisjes zijn die aan vergelijkbare risicofactoren voldoen als jongens. Het aantal meisjes dat hoog scoort op meerdere risicofactoren varieert ten opzichte van de populatie jongens daarbij van 1:2 (1 meisje per 2 jongens) tot een vergelijkbaar aantal meisjes als jongens. Bij meisjes zien scholen echter wel andere ontwikkelingen en karakteristieken, bijvoorbeeld veel met uiterlijk bezig zijn, op jonge leeftijd problematiek gerelateerd aan anorexia en bijvoorbeeld ook heel veel pestgedrag op sociale media. Dit laatste wordt vaker genoemd: het gedrag van meisjes is minder zichtbaar, geniepiger en vindt vaker online plaats, terwijl jongens zich juist vaak uiten in fysiek gedrag. Toch zijn er in een aantal gevallen wel voorbeelden genoemd van meisjes die ook participeren in gangs en die deelnemen aan fysiek geweld.

Uit de interviews blijkt dat signaleren bij meisjes vaak als lastiger wordt ervaren. Een docent zegt: “Meisjes zijn meer berekenend, verbaal sterk, manipulatief: zijn sneller geneigd gehaald gedrag te vertonen, meer ellebogenwerk. Terwijl jongens meer fysiek gedrag laten zien, zoals vandalisme of agressie.” Ook geven meerdere respondenten aan dat ze het als complexer ervaren om meisjes te laten inzien dat bepaald gedrag niet toelaatbaar is.

3.4 Gedragingen en incidenten

De scholen zijn ook bevroegd op gedragingen van de doelgroep en voorbeelden van incidenten waar kinderen uit de doelgroep bij betrokken zijn. Een aantal gedragingen is door meerdere respondenten benoemd.

Manipulatief gedrag

Scholen zien dat deze doelgroep vaak manipulatief gedrag vertoont, dingen uit onderhandelt en geen grenzen accepteert. Daarnaast gebeurt het ook dat kinderen al op jonge leeftijd andere kinderen chanteren; ‘als jij dit voor mij doet dan krijg jij dat’. Verder geeft een IB’er aan dat kinderen uit deze doelgroep ook vaak “dingen weten die je niet hoort te weten of te doen op die leeftijd.” Dat heeft bijvoorbeeld betrekking op kinderen die op jonge leeftijd dingen over seks zeggen en/of vragen, kinderen die uit de drankkast stelen, shisha roken en bijvoorbeeld heel laat ’s avonds nog op zijn.

Fysiek geweld en intimidatie

Verder komt op veel scholen naar voren dat kinderen uit de doelgroep betrokken zijn bij vechtpartijen, zowel op school als buiten school. Op school gebeurt dit vaak op het schoolplein tijdens de pauzes. Een docent geeft daarover aan dat het bij sommige kinderen kan gebeuren dat een leuk potje voetbal, tijdens een hele korte pauze, snel escaleert. Betrokken jongens intimideren elkaar vervolgens door “met hun voorhoofden dreigend tegenover elkaar te gaan staan en elkaar uit te dagen.” Ook worden op school afspraken gemaakt om na school te vechten. Een van de geïnterviewde directeuren beschrijft hoe dit vorig jaar uit de hand liep, door dat er kampvorming was op school. Kinderen sloten zich aan bij gangs en spraken na schooltijd af om te vechten. Daarbij geven meerdere scholen aan dat deze buitenschoolse vechtpartijen vaak ook gefilmd worden en op sociale media worden geplaatst.

Bezit van (steek)wapens

Naast betrokkenheid bij vechtpartijen geeft een aantal respondenten aan dat kinderen uit de doelgroep soms een mes mee naar school hebben. Hier waren concrete voorbeelden van, bijvoorbeeld een groep kinderen uit groep 6 die elkaar opstoott om gezamenlijk een mes bij zich te dragen op school. Of een jongen die een stanleymes bij zich had en dit aan meisjes liet zien om hen bang te maken. In een ander geval had een heel jonge leerling juist een mesje bij zich om ‘zichzelf te beschermen’ in een wijk waar veel geweld voorkomt.

Drugsbezit

Het laatste type incident dat een aantal keer genoemd is, heeft te maken met drugs. Er is een aantal scholen waarop kinderen al op jonge leeftijd ingezet zijn door drugsdealers als ‘loopjongens’. Een van de scholen beschrijft een concreet voorbeeld waarbij kinderen uit groep 7 en 8 een wietplantage in de wijk hadden ontdekt in een garage. Zij zijn daar vervolgens gaan stelen in een poging om de wiet te verkopen. Later bleek dat deze kinderen onder druk werden gezet door anderen.

4 Aanpak

In dit hoofdstuk staan de belangrijkste bevindingen beschreven over de aanpak die gehanteerd wordt op scholen met betrekking tot de doelgroep van het onderzoek. Eerst wordt de algemene preventieve aanpak beschreven, met daarbij specifiek aandacht voor het pedagogisch klimaat. Vervolgens staat beschreven via welke kanalen en op welke manier signalering plaatsvindt rondom kinderen die in de risicodoelgroep vallen. Tot slot worden interventies beschreven die de school inzet en welke externe partners hier eventueel bij betrokken worden.

4.1 Algemene preventieve aanpak

Alle scholen zien hun eigen pedagogische klimaat als belangrijkste middel voor een preventieve aanpak rondom de risicodoelgroep. Dit klimaat komt tot stand door de inzet van een schoolbrede aanpak, die per school verschilt. Een gemene deler in de aanpak van scholen is dat de scholen zich proberen te organiseren zoals 'de maatschappij werkt'. Hierbij gaat het om het meegeven van democratische waarden, het vreedzaam kunnen oplossen van conflicten, maar ook om het gevoel echt 'onderdeel' te zijn van de groep. Voor de kinderen betekent dit dat zij de juiste tools en vaardigheden krijgen aangeleerd om buiten de school in te zetten. Zo wordt er op een school in Utrecht gebruik gemaakt van leerling-mediators, om kleine incidenten gezamenlijk op te lossen binnen de klas. Daarnaast is volgens alle scholen het contact met ouders van belang binnen de preventieve aanpak. Daarbij gaat het om een vertrouwensrelatie en samenwerking tussen leerkracht en ouder. De geïnterviewden zien dat het contact met ouders direct invloed heeft op de ontwikkeling van kinderen. Een concept waarbinnen het betrekken van ouders een grote rol speelt is de Familie School: een verruimend schoolaanbod om kinderen kansrijker te maken en ze te leren de juiste keuzes te maken in hun leven. Eén directeur vertelt dat positieve ouderbetrokkenheid een belangrijk onderdeel hier van is, onder andere door de talenten van ouders binnen de school te halen (als ouders bijvoorbeeld de taal niet spreken, maar wel van koken houden, dan kunnen zij een kookworkshop geven).

Naast bovenstaande aspecten binnen de algemene preventieve aanpak gaan alle scholen uit van het principe van 'positieve ontwikkeling van de leerlingen'. Binnen de aanpak gericht op positieve ontwikkeling leggen scholen verschillende accenten, te weten: 'positieve benadering van leerlingen', 'herstelrecht' en/of 'veerkracht'. Deze verschillende accenten worden hieronder kort toegelicht.

4.1.1 Positieve benadering

Binnen veel scholen wordt de inzet van een positieve benadering van kinderen gedragen en gevoeld door de hele school. Dat begint op individueel niveau al bij de voordeur, als kinderen de school binnenkomen. Op een aantal scholen staan de locatiedirecteur en leerkracht bij de deur om alle leerlingen een hand te geven. Ook geven scholen aan dat

het complimenteren van kinderen belangrijk is, evenals het investeren van tijd en aandacht in een kind (in de vorm van het consequent aangaan van een gesprek met de leerling bijvoorbeeld). Kinderen moeten liefde en warmte voelen vanuit de leerkracht, het gevoel hebben 'dat ze worden gezien'. Verschillende medewerkers houden zich bezig met de plannen die voor een kind worden opgesteld om hulp te bieden. Het betekent dat de hele school verantwoordelijk is voor het slagen van het kind. Een voorbeeld van een aanpak (of elementen daarvan) die door sommige scholen wordt gebruikt is Positive Behavior Support (PBS). Dit is een doelmatige, schoolbrede aanpak die zich richt op gewenst gedrag en op het voorkomen van probleemgedrag.

4.1.2 Herstelrecht

Herstelrecht is een ander element dat voor veel scholen van belang is. Herstelrecht betekent dat kinderen fouten mogen maken, maar ook dat zij het met elkaar weer moeten oplossen. Scholen stimuleren leerlingen daarom om goed te kijken naar hun gedrag en te reflecteren op hun handelen. Ook hierbij speelt tijd en aandacht van de docent een belangrijke factor. "Persoonlijke aandacht voor leerlingen is daarin belangrijk, evenals uitleggen *waarom* bepaalde acties leiden tot bepaalde consequenties." Er worden dan ook geen straffen gegeven zoals het schrijven van strafregels, maar kinderen worden gestimuleerd zich te verplaatsen in het perspectief van de ander. Door met andere ogen naar een probleem te kijken, kunnen kinderen op zoek gaan naar de waardes die hen verbinden en belangrijk zijn voor de hele klas of de school. Zo geeft een directeur in Den Haag aan dat leerlingen wel weten dat ze niet mogen schelden, dus dat ze dat niet meer hoeven te leren. Deze leerlingen moeten op een andere manier aanleren om gedrag te herstellen. "Als hij het effect begrijpt van wat zijn gedrag op een ander heeft, is de kans kleiner dat hij in herhaling valt."

4.1.3 Veerkracht

Veerkracht is een laatste element waar veel scholen de focus op leggen. Samen met kinderen wordt onderzocht waar de talenten en krachten van kinderen liggen. Hiervoor worden onder andere elementen van mindfulness gebruikt. Wanneer kinderen inzicht in hun gedrag hebben en rust ervaren, is er ook ruimte voor verandering van eigen handelen en denken. Dat is de filosofie achter deze aanpak rondom veerkracht. Kinderen wordt geleerd dat ze zelf regie hebben over emoties, zonder dat bij een ander neer te leggen. Ze leren wat emoties zijn en hoe daarmee om te gaan, met behulp van hun ademhaling. Sommige scholen gebruiken een specifieke methode voor het 'leren ademen', waaronder Heartmath. Dit is een methode waarbij kinderen een zendertje aan hun oor hangen, waarmee het hartritme gemeten wordt. Kinderen leren vervolgens op een goede manier te ademen om bijvoorbeeld de hartslag naar beneden te krijgen. Over deze specifieke aanpak geeft de school aan dat het meestal niet aan de kindkenmerken ligt dat een kind niet meekomt, maar dat het vooral aan de omgeving ligt waarin de kinderen opgroeien. Zo geeft één directeur aan: "Je kunt deze kinderen wel verwijzen naar het speciaal onderwijs, maar daar verander je niets mee." Kinderen hebben volgens deze scholen een aanpak nodig die voorbij gaat aan uiting van gedrag. Het verstevigen van veerkracht zorgt volgens scholen voor ruimte om te leren. Maar ook

om kinderen uit de situatie te laten komen waar de familie al generaties lang inzit. Leer- & Veerkracht is een aanpak die door een aantal scholen in dit kader wordt ingezet.

4.2 Signalering

Uit de interviews komt naar voren dat (vroeg)signalering op verschillende manieren plaatsvindt. Door een aantal geïnterviewden is aangegeven dat signalering al begint voordat kinderen naar de basisschool gaan. Ook zijn er scholen die stellen dat signalering op vroege leeftijd gebeurt, in de onderbouw van de basisschool. Daarnaast ontvangen scholen soms ook signalen van buiten de school.

4.2.1 Signalen binnen school

In groep 1 beginnen scholen vaak al met signaleren. Leerkrachten en IB'ers spelen hierbij de grootste rol, omdat zij de kinderen goed in de gaten hebben. Zeker wanneer leerkrachten al langere tijd op de school werken en de school en de kinderen echt kennen. Een Haagse directeur geeft aan dat op haar school veel docenten echte pedagogen zijn waardoor zij de kinderen goed kunnen 'lezen'. "Wij voelen en zien al dat een leerling op de lange termijn in de problemen kan gaan komen." Naast de expertise van leerkrachten, hangt het ook van de doelgroep af hoe makkelijk signalen binnenschools worden opgepikt. Signalering is makkelijker bij jonge kinderen. Meerdere respondenten geven aan dat jonge kinderen nog geen sociaal-wenselijke antwoorden geven, waardoor hun reactie nog 'puur' is. Kinderen vertellen dan bijvoorbeeld nog eerlijk dat ze het geld zelf zouden houden, als ze een portemonnee zouden vinden. Dit soort uitingen en ander vreemd gedrag is een voorbode om in de risicodoelgroep te vallen (net als op jonge leeftijd snel boos worden, een klap geven, veel verzuimen, laat naar bed gaan). Signalering bij oudere kinderen is soms lastiger, omdat zij beter weten wat de regels zijn op school. Ook geeft deze leeftijdsgroep vaker sociaal wenselijke antwoorden en hebben ze zich aangepast aan hoe ze zich moeten gedragen op school, waardoor ze minder vaak problematisch gedrag laten zien. Sommige scholen hanteren een specifieke inzet van pleinwachters, om buiten het klaslokaal signalen op te kunnen vangen (bijvoorbeeld wanneer kinderen dat minder 'in de gaten' hebben).

4.2.2 Monitoringsinstrumenten

De respondenten geven in de interviews aan dat zij op verschillende manieren aan monitoring doen. De algemene ontwikkeling (ParnasSys) en het sociaal-emotioneel welbevinden van leerlingen worden gemonitord en scholen houden op verschillende manieren incidenten bij. De uitkomsten van een vragenlijst worden vaak door docent en IB'er besproken en als er aanleiding toe is wordt er specifiek iets ingezet voor een kind. Voorbeelden van vragenlijsten/methodes die daarbij genoemd zijn, zijn: ZIEN!, IEP, SCOL en KiVa. Ook zorgt een aantal scholen ervoor dat binnen bepaalde monitoringssystemen domeinen worden bevraagd die voor hun pedagogische aanpak van belang zijn. Eén school bevraagt bijvoorbeeld een domein 'het gevoel van erbij horen'.

Eén school inventariseert elke paar jaar welke risicofactoren het meest voorkomen op school. Hierbij wordt bijvoorbeeld gekeken naar hoeveel kinderen gebruik maken van specialistische jeugdhulp, hoeveel eenoudergezinnen er zijn en hoeveel kinderen ouders hebben die analfabeet zijn. Deze informatie wordt vervolgens gebruikt om maatwerk te leveren. Wel geeft deze school aan dat er een risico is dat “je te veel informatie ophaalt waar je als school eigenlijk niks mee kunt.” Het is dus van belang om goed te kijken naar hoever je cirkel van invloed eigenlijk reikt als school.

De meeste scholen houden incidenten waar kinderen bij betrokken zijn bij in het leerlingvolgsysteem. Daarnaast is er nog een aantal scholen dat incidenten op een andere manier registreert. Zo geeft een van de scholen uit Amsterdam aan dat zij incidenten bijhoudt in een ‘analoge multomap’. Hierin worden incidenten opgeschreven en heel soms gedeeld met de wijkagent. Verder gebruiken zij deze informatie niet. Ook andere scholen die incidenten op zo’n soort manier registreren verwijderen dit vaak weer aan het eind van het jaar “Want een kind heeft elk jaar recht op een schone lei.” Eén school maakt gebruik van een systeem (Swiss) waarin incidenten genoteerd worden en waarin het mogelijk is om middels een grafische weergave trends te laten zien, bijvoorbeeld hoe vaak incidenten voor komen en in welke klassen dit gebeurt. Op basis van deze informatie kan een school vervolgens een aanpak ontwikkelen om incidenten te voorkomen. Toch gaven zij aan recentelijk van dit systeem afgestapt te zijn. Er werd namelijk onvoldoende consistent door leerkrachten gebruik gemaakt van het systeem, waardoor data onbetrouwbaar was. Veel scholen geven aan geen trends bij te houden en hier het nut ook niet van in te zien, want, zo geeft een directeur aan “Wij merken zelf wel of het wel of niet goed gaat met de leerlingen en de school.”

Tot slot vullen de meeste scholen een veiligheidsmonitor in, al wisten niet alle geïnterviewden dit zeker. Sommige geïnterviewden vinden zo’n monitor een prima instrument, maar andere uiten ook wel wat kritiek. Zo stelt een van de respondenten dat de uitkomst en wat er ingevuld wordt door een kind te veel van het moment afhankelijk is. Als een kind bijvoorbeeld net straf heeft gehad dan beïnvloedt dat de score sterk.

4.2.3 Signalen van externe organisaties

Behalve dat de school zelf signaleert, komen signalen ook vaak uit de wijk of van de voorschool. Soms vertonen kinderen op straat ander gedrag dan op school omdat ze zich op school heel bewust zijn van de consequenties van bepaald gedrag. Een directeur in Utrecht zegt hierover: “Dan conformeert het kind zich aan de leerkracht, maar krijgen we andere signalen van ouders en organisaties buiten school waar we mee samenwerken.” Deze signalen van buitenaf worden veelal doorgezet naar de basisscholen waar het betreffende kind naartoe gaat. Soms signaleert de voorschool namelijk al dat een kind in een risicodoelgroep valt. Problemen en bijvoorbeeld trauma’s kunnen in de vroege levensfase van het kind al aan het licht komen. Bij de overdracht van de voorschool naar de basisschool wordt deze problematiek gemeld. Ook het Centrum Jeugd en Gezin (CJG) en de schoolarts/GGD geven eventuele signalen door aan de basisschool.

4.3 Route

De scholen hanteren nagenoeg dezelfde routes op het moment dat er sprake is van 'zorgelijke' signalen bij een kind. Allereerst worden de signalen intern besproken met het team. De leerkracht of oudercoördinator die opvallend gedrag signaleert, gaat met deze informatie in gesprek met de IB'er en/of directie. Naar aanleiding van incidenten kan binnen de PBS-methode bijvoorbeeld worden gewerkt met 'het menu van consequenties'. Dat betekent dat het voor een school heel duidelijk is wat de actie is op bepaald gedrag van een kind. "Stel een kind scheldt een leerkracht uit, dan staat in het menu van consequenties dat ouders op school moeten komen." Registratie is binnen deze aanpak een middel om extreme gevallen geleidelijk aan te laten afnemen. School kan namelijk sneller handelen, kinderen zijn sneller in beeld en docenten zijn minder handelingsverlegen. Met zowel de kinderen als de ouders gaat de school vervolgens het gesprek aan. Samen met de ouders kijkt school wat nodig is en welke vervolgstappen nodig zijn. Vaak wordt geprobeerd om een oplossing te zoeken binnen de mogelijkheden van de school, bijvoorbeeld door de inzet van schoolmaatschappelijk werk.

Indien inzet binnen school niet succesvol is, of de casus te complex, dan worden leerling-casussen ingebracht in het zorgoverleg. Het zorgoverleg vindt meestal een aantal keer per jaar plaats op school, waar alle leerlingen waar zorgen over zijn worden besproken. Aan dit overleg nemen verschillende (zorg)partners deel, zoals: de leerkracht, IB'er, schoolmaatschappelijk werk, jeugdhulpverlener, schoolarts, orthopedagoog en adviseur passend onderwijs. Hierbij wordt alles rondom het kind meegenomen: alle vragenlijsten die zijn ingevuld, hoe de thuissituatie is en de sociaal-emotionele ontwikkeling. De uitkomst van dit overleg kan de inzet van het wijkteam zijn, een specifieke interventie of specialistische jeugdhulp. Indien dit niet succesvol is, dan kan als uiterste middel besloten worden een melding te maken bij Veilig Thuis of om de jeugdbescherming in te schakelen.

4.4 Interventies

De aanpak die scholen hanteren ten aanzien van de risicodoelgroep zit voor een groot deel al verweven in het pedagogische beleid binnen de school, er worden weinig hele specifieke interventies voor deze doelgroep ingezet. De meeste kleine interventies gebeuren intern op scholen, met het schoolteam als uitvoerenden. Daarbij gaat het om het inspringen op kleine signalen, op manieren die aansluiten bij de pedagogische aanpak. Daarnaast is er een aantal interventies dat samen met, of door, partners worden uitgevoerd en tot slot wordt er ook doorverwezen naar specialistische jeugdhulp.

4.4.1 Aansluitend op aanpak binnen school

Indien de problematiek het toelaat wordt geprobeerd om interventies voor kinderen aan te laten sluiten op het pedagogisch beleid binnen scholen. In dat geval voeren docenten en IB'ers, vaak ondersteund door school maatschappelijk werk, de interventies

zelf uit op school. In veel gevallen wordt er bijvoorbeeld een specifiek plan gemaakt voor het kind, waarmee geprobeerd wordt om het gedrag van het kind te verbeteren. Soms worden hier elementen uit bestaande aanpakken voor gebruikt, bijvoorbeeld uit het KiVa-programma, gericht op het versterken van de sociale veiligheid en het tegengaan van pesten. Ook is er de interventie Kwink, die aansluit op de methode PBS. Deze interventie is gericht op preventie en de kracht van een veilige groep. ‘Stil zitten als een Kikker’ is een interventie voor groep 1 en 2 die aansluit op de eerder genoemde pedagogische aanpak die draait om veerkracht. De focus in deze interventie ligt op wat emoties zijn en hoe daarmee om te gaan. De aanpak vindt vaak plaats in de school en in de klas, in combinatie met gesprekken met school maatschappelijk werk.

4.4.2 In samenwerking met externe partners

Naast interventies die door de school zelf worden uitgevoerd, worden er ook interventies ingezet in samenwerking met partners. Hierbij worden altijd zowel het kind als het gezin betrokken. Zo heeft één school wekelijks een overleg met OKA (een overleg met een vaste ouder-kind adviseur vanuit het lokale team) om leerlingen te bespreken. Eén school heeft zelf een orthopedagoog ter beschikking voor een dagdeel in de week. De orthopedagoog gaat wekelijks in gesprek met zowel het kind, de ouder, als de school. Deze inzet zorgt ervoor dat er makkelijk verbinding ontstaat tussen de domeinen school en gezin, met als centraal aandachtspunt de ontwikkeling van het kind. Ook schakelt een van de scholen een intern gedragspecialist in wanneer dat nodig is, die samen met ouders een gedragshandelsplan opstelt. Daarnaast schakelen sommige scholen schoolmaatschappelijk werk in of kunnen groepsinterventies worden ingezet, zoals Rots en Water. Deze interventie is bedoeld voor het weerbaar maken van kinderen. Big Brothers Big Sisters, School is Cool en Project Paspoort zijn voorbeelden van andere interventies die ingezet kunnen worden. Ook komt op de meeste scholen bureau HALT één keer per jaar langs, om met leerlingen te kijken naar risico's in de wijk en hoe ze zich tegen bepaalde invloeden en risico's kunnen weren. Heel soms wordt de wijkagent als interventie ingezet, als kinderen iets hebben uitgehaald (vechtpartij, stelen, licht vandalisme). Dit wordt dan gedaan om een 'schrik-effect' te bewerkstelligen. Scholen geven aan dat een wijkagent zorgt voor de verbinding met de wijk, wanneer ouders en leerlingen laagdrempelig in contact komen met de wijkagent.

In sommige gevallen vindt doorverwijzing plaats naar specialistische jeugdhulp. Bijvoorbeeld in de vorm van Jeugd & Opvoedondersteuning, of Jeugd-GGZ. Aan de scholen is gevraagd of ze specifieke interventies inzetten voor deze doelgroep, zoals BASTA!, SPRINT, IOG-EV, et cetera, maar deze interventies zijn door de respondenten niet genoemd of herkend. Twee scholen in Amsterdam waren bekend met PIT, maar hadden deze interventie slechts twee keer ingezet in de afgelopen jaren.

4.4.3 Samenwerking wijkpartners

De wijk is van groot belang als het gaat om een vroege aanpak van deze risicodoelgroep. De geïnterviewden geven aan dat het belangrijk is om op het gebied van sociaal emotioneel leren ook de omgeving ('de straat') mee te nemen. De school is het

middelpunt van de aanpak, daaromheen zitten de ouders, kinderen en omgeving. “Als alle factoren in balans zijn, kunnen kinderen zich goed ontwikkelen”, aldus een school in Den Haag.

De mate en intensiteit waarin scholen samenwerken met wijkpartners verschilt per school. Allereerst zijn er scholen die voornamelijk op basis van casuïstiek met wijkpartners samenwerken. Op de meeste scholen wordt bijvoorbeeld regelmatig overleg gepleegd met het lokale jeugd- en gezinsteam (om bijvoorbeeld kinderen te bespreken die opvallend gedrag laten zien). Ten tweede kunnen scholen een netwerkende functie vervullen binnen de wijk. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om het contact met de wijkagent. Zo zijn er scholen die de wijkagent laten langskomen op school voor een streng praatje wanneer er zich op school een incident voordoet. Maar ook om politie en ouders met elkaar te laten kennismaken op het schoolplein. Het contact werkt ook andersom: zo schakelt de wijkagent de school in op het moment dat bijvoorbeeld beveiligingsbeelden nodig zijn van net buiten het schoolplein. Ten derde kan de samenwerking met de wijk bestaan uit het gezamenlijk organiseren van activiteiten. Zo heeft een school in Rotterdam nauw contact met het buurtpreventieteam, waar oud-leerlingen onderdeel van uitmaken. De school geeft aan dat dit een waardevolle samenwerking is, omdat het de overbrugging van de school naar de wijk is en andersom. “Deze oud-leerlingen zijn onderdeel van de wijk, maar weten ook precies wat de school belangrijk vindt”. Tot slot kan het zijn dat de visie van de scholen uiteindelijk dezelfde visie wordt als die van de wijk waar ze staan. Zo is in veel wijken het succes van de Vreedzame School (een aanpak waarbinnen leerlingen actief worden aangesproken op eigen verantwoordelijkheid voor elkaar, de schoolgemeenschap en de samenleving) doorgezet op wijkniveau. De pedagogische principes van de Vreedzame Wijk moeten bekend zijn bij kinderen in de wijk, en verankerd zitten in het beleid van instellingen om de school heen.

Initiatieven zoals wijkpreventie, investeren in samenwerking met ouders, samenwerkingsverbanden tussen instanties, welzijn en onderwijs zijn voor scholen van groot belang. Een aantal scholen geeft aan dat investeringen in de wijk direct terug te zien zijn op de scholen, dus dat dat echt loont.

5 Succesfactoren en uitdagingen in de preventieve aanpak

In dit hoofdstuk staan de belangrijkste succesfactoren en uitdagingen in de preventieve aanpak van de doelgroep beschreven.

5.1 Succesfactoren in de aanpak

Hoewel alle respondenten benoemen dat een goede aanpak voor deze doelgroep complex is, komen wel duidelijk succesfactoren naar voren die veel van de respondenten noemen. De volgende succesfactoren worden benoemd:

Een positief pedagogisch klimaat met duidelijke en consequente gedragsregels

Het merendeel van de scholen noemt hun positieve pedagogische klimaat als randvoorwaardelijk voor succes met deze doelgroep. De elementen en voorbeelden van dergelijke aanpakken zijn benoemd in paragraaf 4.1. De respondenten benadrukken daarbij het belang dat het hele schoolteam deze pedagogische visie en aanpak 'doorleeft', zodat als team richting kinderen 'met één mond' wordt gesproken. Zo is het voor kinderen helder wat wel en niet mag op school en wat voor acties welke consequenties hebben (en *waarom*), zowel in positieve als negatieve zin. Veel respondenten geven aan dat de helderheid over gedragsregels, in combinatie met het consequent naleven daarvan door het schoolteam, één van de grootste redenen is dat kinderen op school minder problematisch externaliserend gedrag vertonen dan bijvoorbeeld thuis of in de wijk.

Daarnaast benadrukken veel geïnterviewden expliciet het *positieve* karakter van hun pedagogische klimaat als succesfactor. Door succeservaringen te creëren voor kinderen, complimentjes te geven en hen te stimuleren op hun talenten (behalve enkel te straffen voor dingen die niet goed gaan) krijgen de kinderen mee dat ze er mogen zijn en dat ze gezien worden.

Goed, regelmatig en vroegtijdig contact met ouders

Ook (goed) contact met ouders wordt als randvoorwaardelijk benoemd voor een succesvolle aanpak. Dit is dan ook iets waarvan veel scholen aangeven hier veel tijd en energie in te steken. Voorbeelden van het stimuleren van goede ouderbetrokkenheid zijn het inzetten van een actieve oudercoördinator, het direct betrekken van ouders bij vroege zorgen over kinderen (dus niet pas als er al veel aan de hand is) of het regelmatig voeren van voortgangsgesprekken waar 'verplicht' beide ouders aanwezig moeten zijn. Ook trainingen voor het schoolteam over gespreksvaardigheden met ouders, onder andere met ouders met een andere culturele achtergrond, en het elkaar onderling coachen op het voeren van dergelijke (soms heel moeilijke) gesprekken worden als succesfactoren benoemd.

Maatwerktrajecten voor kinderen uit de risicodoelgroepen

Scholen benoemen veelal dat er geen 'one size fits all' aanpak is voor deze doelgroep. Per kind en per gezin moet bekeken worden waar problematiek vandaan komt en wat in

dat specifieke geval nodig is. De inzet van een orthopedagoog op school die intensief kinderen en gezinnen begeleidt, wordt als succesvol genoemd. Deze orthopedagoog komt een dagdeel per week op school, om zo nauw contact te houden met de kinderen en gezinnen die ze begeleidt en de aanpak waar nodig bij te stellen. Andere scholen hebben weer korte lijntjes met jeugdhulporganisaties of de wijkagent, om zo per kind de juiste aanpak in te zetten. Binnen de diversiteit aan trajecten zijn er wel elementen die terugkomen, zoals inzet op bewustwording van/inzicht in eigen gedrag en eigen 'triggers', leren reflecteren, leren begrijpen waarom acties bepaalde consequenties hebben en het aanrijken van tools om het eigen gedrag te reguleren.

Investeren in het team op school

Veel van de respondenten noemen het team op school als belangrijke succesfactor in de preventieve aanpak. Zoals aangegeven gaat het bij deze risicodoelgroep om complexe leerlingen met vaak veel problemen in de gezinssituatie. Dat vraagt om competente docenten die zowel met leerlingen als ouders op de juiste manier om kunnen gaan en zich ook *veilig voelen* om dat te doen. Daarnaast wordt het creëren en stimuleren van onderling vertrouwen door coaching en gezamenlijk moeilijke acties oppakken genoemd. Bijvoorbeeld het gezamenlijk voeren van moeilijke oudergesprekken, door de IB'er of directeur met de docent mee te laten gaan. Een docent benadrukt: "We doen het echt samen. Als je als docent een kind met probleemgedrag in de klas hebt dan voelt het echt alsof men het samen doet op school. Niet alleen jij als docent bent dan verantwoordelijk voor het slagen van dat kind." Ten slotte wordt de teamsamenstelling door meerdere scholen aangehaald: de kracht van een *vast team* met weinig verloop en van een *divers team* dat aansluiting kan vinden bij kinderen en ouders met diverse achtergronden.

Verbinding tussen verschillende leefwerelden: school, thuis en wijk

Zoals reeds benoemd is de context (ook buiten school) cruciaal in het begrijpen welk gedrag kinderen vertonen, waar en waarom. Succesverhalen van scholen over hun aanpak behelzen dan ook veelal een element waarbij de wijk, thuis en school aan elkaar verbonden zijn. Dit kan in kleine dingen zitten, zoals het in dienst nemen van mensen die in de wijk wonen en daarom goed weten wat er speelt. Maar het kan ook in een verbonden werkwijze en visie liggen, zoals het concept Vreedzame Wijk en Vreedzame School. Andere geïnterviewden willen nog meer gaan inzetten op deze verbinding, bijvoorbeeld door het volgen van trainingen over de Transformatieve School, waarbij meer inzicht wordt verkregen over hoe kinderen zich gedragen binnen de schoolcultuur, straatcultuur en huiscultuur. Een ander voorbeeld is Familie School, waarbij ouders actief betrokken worden bij school voor talentontwikkeling van kinderen. Daarin wordt volgend jaar een nieuw programma gestart, waarbij verhalen uit de wijk worden opgehaald die een keuze of een dilemma met zich meebrengen. "We willen die verhalen omzetten in een methode/boek om te hanteren bij de lessen en hiermee kinderen zo beïnvloeden dat ze op latere leeftijd de juiste keuzes kunnen en durven te maken. Hierbij wordt bijvoorbeeld de politie ook betrokken".

De kracht van dergelijke initiatieven zit in het vormen van een netwerk rondom een kind. Zoals een respondent het verwoordt: “De wil om als school met partners een netwerk om de kinderen heen te bouwen. Hoe beter leerkrachten, IB’ers en partners elkaar onderling kennen, hoe beter je netwerk is, hoe meer kinderen daaraan hebben. Minder kinderen vallen dan tussen de mazen door.”

5.2 Uitdagingen voor een succesvolle preventieve aanpak

Naast succesfactoren benoemen de respondenten ook diverse uitdagingen die het komen tot een (volledig) succesvolle preventieve aanpak voor deze risicodoelgroep belemmeren. De volgende uitdagingen zijn door veel van de respondenten benoemd:

De samenwerking met en toegang tot jeugdhulp via de lokale teams

Eén van de meest genoemde uitdaging is de samenwerking met de lokale teams en de toegang tot jeugdhulp. Wanneer de problemen die bij een leerling spelen te groot blijken of inhoudelijk buiten het vermogen van de school liggen, is de eerste route in alle gemeenten om contact op te nemen met het lokale team dat de gemeentelijke toegang vormt tot (specialistische) hulpverlening. Veel respondenten geven echter aan dat die route in de praktijk problematisch blijkt, om verschillende redenen:

- *De route werkt vertragend:* er moet vaak een traject doorlopen worden van verkennen hulpvraag, indicatiestelling en verwijzingen, waarbij het gezin over verschillende schijven heen moet en er vaak ook nog sprake is van wachtlijsten bij het lokale team en/of jeugdhulporganisaties. Zelfs in het geval van een acute zorgbehoefte (bijvoorbeeld wanneer de school een melding doet bij Veilig Thuis) komt de zorg volgens verschillende scholen alsnog te traag op gang. Dit is zeker bij het doen van een melding problematisch, omdat op dat moment “het contact tussen ouders en school wordt verbroken” zoals een respondent het verwoordt. Ouders willen namelijk niet meer met school in gesprek op het moment dat vanuit de school een melding over hen is afgegeven. Juist in dat soort situaties is snelle actie extra van belang.
- *Lokale teams werken alleen op basis van hulpvraag ouders:* terwijl het hierbij vaak gaat om ouders die zorg mijden, zelf al in veel hulpverleningstrajecten hebben gezeten en niet zelfstandig zullen aankloppen voor hulp. Op het moment dat er wel contact is wordt de hulpvraag in de ervaring van verschillende scholen ook nog vaak te nauw geformuleerd (omdat dit door de ouders zelf gedaan moet worden), waardoor het kind alsnog niet de hulp krijgt die het nodig heeft. Een voorbeeld: “De hulpvraag van de ouder kan zijn dat het kind te laat naar bed gaat. Als het lukt om het kind met een stickersysteem op tijd in bed te krijgen, dan hebben de ouders geen hulpvraag meer. Het kind meestal nog wel. Maar de onderliggende problematiek die de medewerker van het lokale team ziet, daar wordt niets mee gedaan. Instanties kunnen niets doen omdat “het gezin niet stabiel is.”

Door slechte ervaringen met het lokale team hebben sommige scholen zelfs zelf geïnvesteerd in een netwerk van jeugdhulpverleners waar ze snel hulp van kunnen inschakelen en dat dus buiten de reguliere route van de gemeente omgaat.

Versnippering van budgetten

Deels gekoppeld aan bovenstaand punt over de toegang tot jeugdhulp, geven verschillende respondenten aan dat de versnippering van budgetten een struikelblok is. Er zijn verschillende financieringsstromen vanuit het Rijk, de gemeente en samenwerkingsverbanden, waardoor respondenten ervaren dat middelen niet altijd juist of efficiënt worden ingezet. Dit kan bij individuele maatwerktrajecten een struikelblok vormen (als de financiering voor wat een kind nodig heeft niet in een bepaald 'potje' past), maar ook bij grotere interventies. Zo geeft één van de respondenten aan dat vanuit de gemeente en samenwerkingsverbanden regelmatig aanbestedingen lopen voor preventieve trajecten en interventies (zoals de Kanjertraining), maar dat die niet altijd goed passen bij wat een school echt nodig heeft of hoe de school al werkt. Zo gaat er veel geld rond in losse projecten die wat de respondent betreft niet bijdragen aan een goede integrale aanpak, passend bij hun eigen context.

Het voldoende samenwerken met 'het systeem' om een kind heen: partners in de wijk en gezinnen

Waar een aantal scholen aangeeft dat hun samenwerking met partners in de wijk één van de succesfactoren is in de aanpak, geven andere scholen aan dit nog als grootste uitdaging te zien. In Utrecht, waar een wisselwerking is tussen het werken met de Vreedzame School en Vreedzame Wijk, wordt de samenwerking regelmatig als goed punt benoemd. Een respondent uit een andere stad schetst een ander beeld. In een wijk met veel armoede, multiprobleem gezinnen en bende-problematiek "is het pakken van verantwoordelijkheid op wijkniveau echt nog een struikelblok. Niemand voelt zich verantwoordelijk om de regie te pakken. Dat betekent dat dingen gewoon blijven stilstaan". Een andere school noemt weer de gebrekkige relatie met de wijkagent, waarmee nauwelijks uitwisseling plaatsvindt. Wanneer dergelijke relaties en aanpakken op wijkniveau niet verbeteren, is het lastiger kinderen goed in beeld te hebben en externe invloeden aan te pakken die bijdragen aan het risico dat kinderen afglijden richting criminaliteit, hoe zeer je als school ook je best doet. "Ze zitten hier ten slotte maar 5 uur".

Naast het contact met wijkpartners blijft het contact met ouders, met name met vaders, een struikelblok, geven veel respondenten aan. Daarbij spelen verschillende zaken, zoals het moeten overbruggen van taal- en/of culturele verschillen tussen docent en ouders, persoonlijke problematiek ouders, vaardigheden van docenten om goed (en soms stevig) het gesprek met ouders aan te gaan en in sommige gevallen ook het dilemma tot waar je invloed reikt als school. Zoals een directeur uit Amsterdam het verwoordt: "Het ingewikkelde vind ik dat school in principe neutraal terrein is en dat je je in principe niet met ouders hoeft te bemoeien. Dit soort problematiek raakt vaak dingen waar wij formeel niet veel mee te maken hebben, zoals werkloosheid, wat er achter de voordeur

gebeurt, et cetera. Je merkt dat het moeilijk is je invloed uit te oefenen. Dan ben je afhankelijk van het sociale web er omheen. Dan denk ik soms: hoe ver mag ik, hoe ver reikt mijn invloed.”

Het verkrijgen van (voldoende) informatie en inzicht in wat er speelt bij deze leerlingen

Veel respondenten geven aan het lastig te vinden om écht een goed beeld te krijgen wat er speelt bij kinderen en gezinnen en wat kinderen allemaal buiten school doen, dat zowel ouders als school niet zien. Veel kinderen, met name als ze wat ouder worden, weten namelijk heel goed te verbergen wat ze uitspoken. Daarnaast wordt in verschillende interviews genoemd dat de cultuur in de wijk of bij specifieke gezinnen er erg op gericht is alles binnenkamers te houden of vooral niet te ‘snitchen’. Zo ontbreekt informatie over wat werkelijk gebeurt in het leven van kinderen of blijven bepaalde kinderen buiten beeld. Zoals een IB’er uit Utrecht het verwoordt: “Soms zie je maar een minilaagje op school. Het zijn aparte werelden: schoolcultuur, straatcultuur, huiscultuur. Kinderen weten dat ze zich moeten houden aan schoolse regels. Wij willen meer inzicht krijgen in: Hoe gedragen kinderen zich nou op die drie verschillende plekken?”.

Naast deze breed gedeelde uitdagingen, noemen respondenten een aantal andere uitdagingen die ook mogelijk een succesvolle aanpak (kunnen) belemmeren. Het gaat daarbij om:

Het (dreigende) lerarentekort

Weinig van de gesproken scholen geven aan hier nu al problemen van te ondervinden, maar een aantal geeft wel aan te vrezen voor wat er gebeurt als het tekort nog nijpender wordt. Het gaat bij deze scholen over het algemeen om een complexe leerlingenpopulatie die een stevige leerkracht vereist en die voor langere tijd aan de slag blijft op school om continuïteit te kunnen bieden. Veel scholen geven aan dat veel externaliserend gedrag juist wordt gezien bij invalkrachten of nieuwe docenten. Er is de vrees dat door het lerarentekort verloop in het docententeam alleen maar toeneemt of dat klassen groter moeten worden, wat beiden kan leiden tot meer externaliserend gedrag en minder mogelijkheden om intensief met deze risicodoele groep aan de slag te gaan.

Overgang naar het voortgezet onderwijs

Verschiedende respondenten noemen de overgang naar het voortgezet onderwijs als belangrijk moment waar zich nieuwe risico’s en struikelblokken voordoen. Op het moment dat dit voor de kwetsbare risicodoele groep, waar deze verkenning over gaat, niet in goede banen wordt geleid, kan dit het risico op afglijden voor hen vergroten. Waar scholen tegenaan lopen, is dat het probleemgedrag van kinderen in groep 8 niet opeens opgelost is, of de risicofactoren verdwenen. Het feit dat kinderen op de middelbare school gaan puberen, de invloed van buitenaf steeds groter wordt en kinderen daar steeds gevoeliger voor worden, zorgt voor nieuwe uitdagingen. “Je verliest de grip op kinderen”. Een kind gaat verder van huis en kan minder goed in de gaten worden gehouden. Ook is een middelbare school een minder gesloten systeem in

vergelijking met de basisschool. In het primair onderwijs heeft een klein team nauw contact met kind en ouders, in het voortgezet onderwijs zijn er veel meer docenten betrokken en verloopt communicatie met ouders ook vaker digitaal. ‘Warme overdrachten’ tussen het primair onderwijs en voortgezet onderwijs vinden af en toe plaats, maar lang niet altijd. Een aantal geïnterviewden geeft aan het fijn te vinden als er voor wat betreft de risicoleerlingen meer communicatie zou zijn tussen de basisschool en middelbare school.

6 Conclusies en Aanbevelingen

Op basis van de bevinden uit de vorige hoofdstukken staan in dit hoofdstuk de conclusies en aanbevelingen beschreven.

6.1 Conclusies

De hoofdvraag van deze QuickScan is:

Wat is (bij benadering) de omvang van de groep kinderen uit het regulier basisonderwijs (10-13 jaar oud), die sterk problematisch externaliserend gedrag vertonen, zijn er kwantitatieve en/of inhoudelijke trends in te zien?

De belangrijkste conclusies met betrekking tot de hoofdvraag zijn:

Scholen hebben goed zicht op omvang van de doelgroep

We concluderen dat scholen de omvang van de doelgroep goed in beeld hebben. Signalering vindt al op (hele) jonge leeftijd plaats. In sommige gevallen al voordat kinderen naar de basisschool gaan, maar in ieder geval vanaf de onderbouw van de basisschool hebben scholen zicht op deze doelgroep. In de definitie van de doelgroep binnen dit onderzoek is expliciet *externaliserend* gedrag genoemd. Dit wordt door veel scholen niet als zodanig herkend, want deze groep vertoont dit gedrag lang niet altijd op school, mede door beschermende factoren van de school als regels en structuur. Het aantal kinderen dat hoog scoort op meerdere risicofactoren en waarover grote zorgen zijn dat zij mogelijk afgeleiden naar de criminaliteit is ongeveer 2 á 3 leerlingen per klas. Gemiddeld komt dit uit op zo'n 10% van de kinderen. Dit geldt voor alle klassen van de bovenbouw. Tevens concluderen wij dat scholen concrete zorgen over deze doelgroep hebben; ondanks het feit dat ze deze groep al op jonge leeftijd in beeld hebben lukt het lang niet altijd om de juiste interventies of hulp in te zetten.

Grootste risicofactoren op gezinsniveau, sterke dynamiek wijk

Een belangrijke conclusie van het onderzoek is dat de grootste risicofactoren zich vormen in het gezin. Specifiek gaat het bij deze doelgroep vaak over eenoudergezinnen, waarbij de vader afwezig is of in detentie zit of gezinnen die een inadequate opvoedingsstijl hanteren, waarbij ouders zelf moeite hebben met gedragsregulatie of in de criminaliteit zitten. Daarnaast speelt de wijk een hele grote rol als het gaat om het mogelijk afglijden naar de criminaliteit. Op basis van de bevindingen kunnen we stellen dat er sprake is van een negatieve spiraal in veel van de wijken uit dit onderzoek. Er is veel armoede, huizen zijn in slechte staat en dit trekt vervolgens veel arme gezinnen. Deze gezinnen zijn vatbaar voor bende- en gangproblematiek en dit zorgt ervoor dat criminaliteit vaak zichtbaar en nabij is. Ook zien we dat in veel van de wijken sprake is van een hoge wijkmobiliteit, waarbij gezinnen gelijk uit de wijk vertrekken op het moment dat hun positie beter wordt.

Scholen brengen (trends in) de doelgroep niet op structurele wijze in kaart

Ondanks het feit dat scholen goed weten wat de omvang is van de doelgroep, zien we dat er niet structureel gemonitord wordt op trends en ontwikkelingen binnen de doelgroep. Ontwikkelingen en inzichten zijn met name gebaseerd op onderbuikgevoel en de professionele inschatting van de docent, IB'er of directeur. Daarnaast worden incidenten vrijwel nergens structureel bijgehouden, laat staan dat daar trends uit ontwaard kunnen worden. Ook stellen we dat de informatiepositie van scholen beperkt is. Binnen het netwerk van de wijk wordt weinig informatie uitgewisseld. Er zijn onvoldoende onderlinge structuren waarbij op consequente wijze data en informatie wordt uitgewisseld tussen bijvoorbeeld school, wijkagent en zorg/welzijn. En zelfs als deze uitwisseling wel voldoende plaatsvindt, speelt de cultuur in deze wijken of deze gezinnen een belemmerende rol waar niet openlijk over problemen of incidenten gesproken wordt.

Positief pedagogisch klimaat cruciaal, maar niet voldoende

We concluderen dat het pedagogische klimaat op scholen cruciaal is als onderdeel van de preventieve aanpak van deze doelgroep, maar dat dit alleen niet voldoende is. We zien dat een aantal scholen binnen deze QuickScan het externaliserende gedrag van kinderen op school onder controle heeft, maar dat dit gedrag dan op straat nog steeds vertoond wordt. De trends in omvang en aard van de doelgroep hangen daarnaast ook altijd samen met trends in de wijk. Door gezinsproblematiek en invloeden van de wijk stellen we dus dat alleen een pedagogisch klimaat niet voldoende is.

Inzet wijkteam grootste belemmerende factor in aanpak/inzet doelgroep

Tot slot concluderen we dat de inzet van het lokale team ofwel het wijkteam, de grootste belemmerende factor is in de aanpak en inzet voor deze doelgroep. We zien dat scholen vrijwel allemaal eenzelfde soort 'escalatieladder' gebruiken in geval van problematiek bij kinderen. In eerste instantie wordt geprobeerd problemen binnen de school op te lossen, waarbij de IB'er vaak betrokken is en ouders altijd betrokken worden. Vervolgens wordt schoolmaatschappelijk werk ingezet en als dat onvoldoende blijkt, wordt een casus vaak ingebracht in een zorgoverleg waarbij meerdere partijen betrokken zijn. Op dat moment wordt vaak ook het wijkteam betrokken. De inzet van deze gemeentelijke toegang wordt op veel scholen echter als zeer belemmerend ervaren. Het wijkteam heeft vaak te weinig doorzettingsmacht, het succes van de inzet is zeer persoonsafhankelijk en tot slot zien we ook dat er in veel gevallen te weinig opvolging is. De traagheid waarmee hulp vanuit het wijkteam op gang komt (zowel van henzelf als van de specialistische jeugdhulppartijen die zij inzetten), is ook een groot struikelblok voor de scholen in hun ondersteuning richting gezinnen.

6.2 Aanbevelingen

Het verkennende karakter van dit onderzoek leent zich niet voor het doen van hele concrete (beleids)aanbevelingen. Wel zien we op basis van de bevindingen een aantal

kansen, voor zowel de verbetering van de (integrale) preventieve aanpak, monitoring van de doelgroep als vervolgonderzoek.

Zoek verbinding op ministerieel niveau met SZW, VWS en OC&W

Een belangrijke opbrengst van de QuickScan is dat veel scholen het belang van een integrale aanpak benadrukken. Uit ons onderzoek is een aantal overkoepelende belemmerende factoren naar voren gekomen voor de integrale en structurele inzet op deze doelgroep. Deze factoren passen bij beleidsterreinen en thema's van verschillende ministeries. We zien dat er een belangrijke kans ligt in het versterken van de onderlinge verbinding tussen deze verschillende ministeries. We adviseren dan ook te starten met een gezamenlijk overleg, waarbij de ministeries SZW, VWS en OC&W uitgenodigd worden om deze thematiek en de belemmerende factoren (evenwel als de kansen) gezamenlijk te verdiepen.

Om dit verder te concretiseren hebben we op basis van de bevindingen een mogelijke agenda opgesteld voor dit overleg. Hierin hebben we knelpunten en kansen uit de verkenning verwerkt:

- Urgentie voor het thema
  - Wat doen jullie al op het onderwerp? (bijv. JEP, School & Veiligheid²)
  - Hoeveel geld gaat er naar deze doelgroep?
- Algemene preventieve aanpak
- Samenwerking
  - Samenwerking politie, onderwijs en (preventief) voorveld
- Individuele preventieve aanpak
  - Rol van lokale team
  - Inzet van jeugdhulp (wachtlijsten)
  - Aandacht voor effectieve interventies
- Monitoring
  - Integrale structurele monitoring doelgroep
- Versnippering van budgetten
  - Hoe lopen financieringsstromen van verschillende ministeries/programma's?

Creëer urgentiebesef bij gemeenten voor regievoering op wijkniveau

De grootste kans, op gemeentelijk niveau, ligt in regievoering op wijkniveau. Uit ons onderzoek komt naar voren dat binnen verschillende wijken niemand de regie en/of verantwoordelijkheid 'pakt' voor een wijk. Hierdoor worden geen plannen gemaakt en als deze er al wel zijn, dan is de inzet (van zowel mankracht als middelen) versnipperd. Terwijl we zien dat het succes van een (lokale) aanpak met name afhangt van de mate waarin regie gevoerd wordt in een wijk. Een plan van aanpak, gericht op het verbeteren van de wijk moet integraal opgesteld worden; het sociaal, ruimtelijk en veiligheidsdomein moeten aangesloten zijn. Ook is het betrekken van partners in de wijk

---

² Zie ook publicatie: Sociale veiligheid is van iedereen. Samenwerking rond veiligheidsvragen door scholen en partners uit de gemeente, <https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Publicatie-NJi/Sociale-veiligheid-is-van-iedereen.pdf>

en het investeren in een netwerk gericht op sociale cohesie van belang, met daarbij de inzet van wijkbewoners en ouders. De gemeente zou hiervoor in de lead moeten zijn, bijvoorbeeld door het aanstellen van wijkregisseurs.

Verken mogelijkheden om deze doelgroep structureel te monitoren

Scholen hebben goed zicht op de omvang van de doelgroep, maar er vindt geen structurele monitoring plaats. We zien verschillende aspecten waarop structurele monitoring van meerwaarde is. Daarbij gaat het allereerst om structurele monitoring van trends in de aard en omvang van de doelgroep, om daar meer onderbouwde uitspraken over te kunnen doen. Daarnaast betreft het monitoring van de effectiviteit van individuele maatwerk aanpakken (waaronder de inzet van interventies), om meer inzicht te krijgen in wat werkt, voor wie en onder welke omstandigheden. Ten slotte liggen er kansen in het monitoren van (de overgang naar) de middelbare school en de levensloop van deze doelgroep. We adviseren om op deze drie punten mogelijkheden tot (meer) structurele monitoring te verkennen. Een belangrijk punt van aandacht is dat dit niet moet leiden tot administratieve lastenverzwaring in het onderwijs. Het verkennen van mogelijkheden voor monitoring zou zich ook nadrukkelijk moeten richten op mogelijkheden om aan te sluiten bij bestaande systemen en/of organisaties.

Onderzoek wat werkzame elementen/belemmerende factoren zijn binnen een integrale preventieve aanpak

Ons laatste advies richt zich op mogelijkheden voor vervolgonderzoek. Op basis van ons onderzoek zien we kansen in het verder onderzoeken van de integrale preventieve aanpak voor deze doelgroep. Een conclusie van ons onderzoek is dat er een (bijna ongreepbare) dynamiek gaande is als het gaat om signaleren en ingrijpen bij deze doelgroep. Veel gehoord is dat docenten al in de onderbouw van de basisschool signaleren dat een kind mogelijk tot de risicogroep behoort. Vervolgens wordt wel door de jaren heen geprobeerd om hulp in te zetten voor deze groep, maar eigenlijk lukt dat onvoldoende en als een kind naar de middelbare school gaat dan verdwijnt het uit het zicht van de basisschool. Uit ons onderzoek blijkt dat zo'n 10% van de leerlingen in de bovenbouw behoren tot een doelgroep van kinderen die mogelijk afgeleiden naar de criminaliteit. Toch worden interventies die er speciaal voor deze doelgroep zijn (bijvoorbeeld BASTA, PIT, Alles Kidzzz) niet tot nauwelijks ingezet.

Vervolgonderzoek zou meer inzicht moeten geven in deze dynamiek en dan met name wat daarin de rol is van professionals (jeugdhulp, politie, et cetera), de school en de wijk. Het is ook van belang daarin ervaringen van gezinnen en jongeren zelf mee te nemen, om zodoende meer inzicht te vergaren in werkzame elementen en belemmerende factoren voor een integrale preventieve aanpak.

Bijlage A: Topiclist verkenning cijfers 12minners

1. Kennismaking & Introductie

- a. Kennismaking
- b. Introductie onderzoek en hoofdvraag verkenning: *Wat is (bij benadering) de omvang van de groep kinderen uit het regulier basisonderwijs (bovenbouw, 10 tot 13 jaar oud), die sterk problematisch externaliserend gedrag vertonen, en zijn er kwantitatieve en/of inhoudelijke trends in te zien?*
  - i. Voorbeelden gedragingen: afwezigheid (spijbelen) zonder reden, agressie (kan fysiek of verbaal zijn) en zowel naar volwassenen alsook naar leeftijdsgenoten, verkeerde vrienden, (kleine) criminaliteit zoals diefstal (van klasgenootjes of in winkels), bedreigen, pesten, vandalisme en dingen van anderen kapot maken, in aanraking gekomen met politie/justitie.
- c. Verslaglegging en privacy

2. Algemeen beeld (definitie doelgroep: kinderen tussen de 10 en de 13 jaar, afkomstig uit sociaal zwakke buurten, die sterk problematisch externaliserend gedrag vertonen zoals agressief, antisociaal en/of grensoverschrijdend gedrag. Het gaat hierbij om kinderen die het reguliere basisonderwijs volgen)

- a. Is deze doelgroep bij jullie beeld? In hoeverre is dit een doelgroep waar jullie specifiek aandacht voor hebben (als docent, schoolbreed)? Op welke manieren?
  - i. Wordt er onderscheid gemaakt tussen deze risicodoelgroep en andere doelgroepen die extra aandacht nodig hebben (verschillende risico-categorieën, zoals kinderen met ADHD)?
- b. Op welke manieren en momenten is er op school aandacht voor (preventieve maatregelen bij) deze groep (bijvoorbeeld in overleggen, in specifieke programma's)? Wie zijn daarbij betrokken (interne en externe partners)?

3. Omvang en trends

- a. Wat is bij benadering de huidige omvang van deze doelgroep op school (in de bovenbouw)? (per klas/in totaal)
  - i. Gemiddeld hoeveel van de leerlingen per klas voldoen aan minimaal risicofactor nr. 5 en nog twee andere van de 15 risicofactoren (zie *onderaan de topiclist in de bijlage*)?
  - ii. Wat zijn de ernst en frequentie van deze gedragingen? In hoeverre verschilt dat per kind? In hoeverre wisselt de omvang van deze doelgroep per klas? In welk type klassen komt deze doelgroep veelal voor?
  - iii. Wat is de verdeling jongens/meisjes bij deze doelgroep? En is er verschil in risicofactoren tussen jongens en meisjes?

- iv. Wanneer signaleren jullie over het algemeen voor het eerst dat iemand tot deze doelgroep behoort?
  - b. In hoeverre is er door de jaren heen een verandering zichtbaar in aard en/of omvang van deze doelgroep? Hoe verklaart u dit beeld?
  - c. Zijn er specifieke incidenten waar deze doelgroep bij betrokken zijn?
    - i. Om wat voor soort incidenten gaat het bij deze doelgroep?
    - ii. Hoe vaak komen deze voor?
    - iii. Zijn daar nog ontwikkelingen in te zien over de jaren heen?
  - d. Hebben jullie een specifieke aanpak om inzicht te verkrijgen in de omvang van deze doelgroep en de problematiek die er speelt? (in hoeverre wordt dit actief verzameld en gemonitord?)
    - i. Worden er specifieke meet- en/of monitoringsinstrumenten gebruikt? Welke/waarom? Wie is betrokken bij het gebruik van de instrumenten?
    - ii. Wordt de informatie met andere partijen (binnen en buiten het onderwijs) gedeeld?
    - iii. Hoe is deze werkwijze ontstaan? Wat zijn de voor-/nadelen van deze werkwijze?
  - e. In hoeverre helpen monitoringsinstrumenten van sociale veiligheid (zoals de Veiligheidsmonitor) om meer inzicht te krijgen in (de omvang van) deze doelgroep?
  - f. In hoeverre weten jullie of de inschatting van omvang en trends en/of de werkwijze rondom monitoring vergelijkbaar zijn op andere scholen, bijv. in de wijk, de gemeente en/of in het samenwerkingsverband?
  - g. Wat karakteriseert deze doelgroep (op deze school)? (bijvoorbeeld: uit bepaalde thuissituaties, eenoudergezinnen, bepaalde wijken, specifieke vrijetijdsbesteding, bepaalde groepen waarin ze zich verkeren, culturele achtergrond)

4. Huidige aanpak

- a. Wat is jullie huidige aanpak met betrekking tot deze doelgroep? Uitgesplitst naar:
  - i. Algemene preventie
  - ii. (Vroeg-)signalering
  - iii. Risicotaxatie (indien van toepassing) – *doorvragen op type instrument*
  - iv. Interventies (en doorgeleiding, samenwerking daarbij) – *doorvragen op welke interventies, hoe vaak ingezet en effectiviteit ervan*
- b. Welke personen en/of partijen zijn betrokken bij de aanpak?
- c. Hoe zijn verantwoordelijkheden rondom een aanpak belegd? Bij wie liggende verschillende verantwoordelijkheden?
  - i. Wat zijn hierin knelpunten?
- d. Vanaf welke leeftijd/klassen beginnen jullie over het algemeen met een dergelijke aanpak?

- e. In hoeverre is deze aanpak (op de verschillende niveaus) succesvol bevonden door de jaren heen (wordt dat gemeten?)?
  - i. Wat zijn succesfactoren gebleken?
  - ii. Welke factoren hebben het slagen van de aanpak juist belemmerd?
- f. Wat zijn huidige uitdagingen m.b.t. een succesvolle preventieve aanpak bij deze doelgroep?

5. Kennis en vaardigheden

- a. Hoe zijn de kennis en vaardigheden m.b.t. dit thema verkregen (binnen de school)?
  - i. In hoeverre heeft de gemeente daarbij een rol gespeeld?
  - ii. Bij wie is de verantwoordelijkheid belegd om het kennisniveau op peil te houden?
- b. Welke kennis en/of vaardigheden mist u nog m.b.t. dit thema/ voor een succesvolle aanpak ervan?
  - i. Bij wie ontbreken deze kennis en vaardigheden met name?
  - ii. Wat zou er voor nodig zijn om deze kennis en/of vaardigheden te verkrijgen?
- c. Wat heeft u verder voor behoeften of vragen om tot een succesvolle aanpak van deze problematiek te komen?

6. Afronding en dank

- a. Nabranders?
- b. Uitleg vervolg opdracht + accordering verslag
- c. Bedankt

Bijlage B: Doelgroep verkenning cijfers 12minners

De doelgroep van deze verkenning wordt als volgt afgebakend: kinderen tussen de 10 en de 13 jaar, afkomstig uit sociaal zwakke buurten, die sterk problematisch externaliserend gedrag vertonen zoals agressief, antisociaal en/of grensoverschrijdend gedrag. Het gaat hierbij om kinderen die in de bovenbouw van het regulier basisonderwijs zitten.

Voorbeelden van gedragingen zijn: afwezigheid (spijbelen) zonder reden, agressie (kan fysiek of verbaal zijn) – zowel naar volwassenen alsook naar leeftijdsgenoten, verkeerde vrienden, (kleine) criminaliteit zoals diefstal (van klasgenootjes of in winkels), bedreigen, pesten, vandalisme en dingen van anderen kapot maken, overlastgevend gedrag en in aanraking komen met politie/justitie.

Dergelijke gedragingen kunnen een vroege indicator zijn voor later crimineel gedrag. Uit onderzoek is gebleken dat plegers van ernstige strafbare feiten vaak al voor de leeftijd van 12 jaar ernstig agressief en/of antisociaal gedrag vertonen. Deze groep kent vaak een opeenstapeling van ernstige risicofactoren in de vroege jeugd.

Onderzoek naar deze doelgroep³ heeft een onderscheid in de volgende risicofactoren opgeleverd:

Gezin:

1. Inadequate opvoeding: een harde of inconsistente opvoedingsstijl, een dwingende opvoedingsstijl en/of weinig monitoring
2. Agressie/geweld/criminaliteit bij ouders of verzorgers: kind leeft in een opvoedklimaat waarin agressie en antisociaal gedrag toegestaan of zelfs verheerlijkt wordt
3. Persoonlijke problematiek ouders: zoals persoonlijke conflicten, echtscheiding, verslaving, psychische stoornissen
4. Materiële problemen in het gezin: armoede, instabiele/onveilige huisvesting, schulden

Kind:

5. Ernstige gedragsproblemen die zich al vroeg in de jeugd van het kind voordoen en voor langere tijd aanhouden (hiertoe behoren o.a. agressie, geweld en/of crimineel gedrag)
6. Licht verstandelijke beperking
7. Impulsiviteit
8. Hyperactiviteit
9. Moeite om sociale situaties juist (en positief) in te schatten: denkfouten of verkeerde inschattingen van sociale situaties of intenties van anderen (neiging in

---

³ Han Spanjaard, 2019, in opdracht van ministerie van Justitie en Veiligheid

sociale situaties gedrag van anderen als vijandig te interpreteren en van daaruit vaker agressief te reageren)

10. Kille en emotionele trekken

11. Weinig vaardigheden om sociale problemen op een adequate manier op te lossen

Sociale omgeving:

12. Afwijzing door pro sociale leeftijdgenoten. Het kind gaat wel een binding aan met antisociale leeftijdgenoten en/of iets oudere kinderen

13. Geen aansluiting op school (qua leerprestaties en binding met leerlingen en leerkrachten)

14. Geen aansluiting bij pro sociale vrijetijdsbesteding, clubjes en sport

15. Woont in een buurt met veel criminaliteit, armoede en onveiligheid